

ТЕМАТИКО-ТИПОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ПРЕСИ В ГАЛИЧИНІ 1848–1870 РР.

Упродовж першого двадцятиліття становлення й розвитку української преси в Галичині було започатковано й функціонувало 16 літературних пресодруків, різних за цільовим призначенням, змістовим наповненням, конкретними завданнями та можливістю їхньої реалізації, творчим ресурсом. Тематико-типологічне вивчення цього корпусу видань дає змогу докладно зрозуміти певні аспекти історико-журналістського процесу вказаних років, охарактеризувати особливості творення спеціалізованої преси, що не лише ознайомлювала читацтво з літературно-художньою творчістю українських і зарубіжних письменників, а й виформовувала інтерес аудиторії до літературного і національного руху загалом, спонукала до процесу читання, розвивала, плекала естетичні смаки.

Мета статті полягає у визначенні основних моделей літературної преси галицького українства у середині XIX ст., з'ясуванні характерних журналістських підходів і засадничих принципів щодо формування змісту літературних пресодруків, головним завданням яких було впливати на розвиток національної світоглядності українського читацтва. Virізнено чотири тематико-типологічні групи видань: суто літературні, літературно-наукові, літературно-політичні, політематичні (універсальні) з основним опертям на літературний контент.

З'ясуванню належності видань до означених груп значно сприяли, крім змістового наповнення, їхні підзаголовкові дані, в яких закріплювався редакційний вибір конкретних тематичних сфер. Основним чинником досягнення журналістських цілей обрано літературний компонент, що відіграв найважливішу роль при виборі читачами «свого» видання. Це давало змогу потенційним читачам, які прагнули задовольнити свої інформаційні, просвітницькі, літературно-художні, релаксаційні («забава»), пізнавальні, естетичні запити, швидко зорієнтуватися у змістовій специфіці того чи іншого видання.

Ключові слова: літературна преса 1848–1870 рр., Галичина, історико-журналістський процес, журналістські цілі, тематичні сфери.

Lidiya SNITSARCHUK

*Doctor of Sciences (Social Communications),
Professor, Deputy Director-General for Research,
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine
in Lviv, Lviv, Ukraine
e-mail lidija_s@ukr.net*

THEMATIC AND TYPOLOGICAL MODELS OF UKRAINIAN LITERARY PRESS IN GALICIA, 1848-1870

In the period between 1848–1870, the first two decades of Ukrainian press' emerging and development, 16 literary periodicals were established and operated. They had different purposes, content, objects and opportunities to realize them as well as different creative forces. Thematic and typological analysis of this group of periodicals made it possible to identify the features of historical and journalistic process and explain the establishing of specialized press which both acquainted readers with fiction and literary works of Ukrainian and foreign writers and attracted readers' attention to the general aspects of national movement, encouraged the reading and formed aesthetic tastes.

The purpose of the article is to outline the principal models of Ukrainian literary press in Galicia in the mid-nineteenth century, to clarify the typical journalistic approaches and basic principles applied for shaping the literary periodicals' content, whose main task was to influence the development of Ukrainian readers' national worldview. The author describes four thematic and typological groups of publications: literary, literary-scientific, literary-political, multi-thematic (universal) involving literary content.

The relation to each of mentioned groups was defined on a base of content as well as subheadings telling about the editorial choice in certain thematic areas. The literary component as a mean of achieving the journalistic goals also enabled quick navigation for potential readers in choosing an appropriate periodical for satisfying their informational, educational, literary, artistic, relaxation («entertainment»), cognitive, aesthetic needs.

Key words: literary press of 1848–1870, Galicia, historical and journalistic process, journalistic goals, thematic spheres.

Постановка проблеми. У другій половині XIX ст. поступово виформовувався інформаційний простір галицьких українців, оприявнюючи аудиторії різнотипний пресовий продукт – офіційні, універсальні, політичні, суспільні, релігійні, педагогічні видання. Майже всі пресодруки, за винятком офіційних, ініціатива видавання яких для українців-галичан належала віденській владі, містили відділи художньої прози й поезії, а також рубрики, присвячені літературній проблематиці, – новинні, оглядові, бібліографічні. Однак низка редакцій чітко визначала характер подаваної інформації, маркуючи свої видання як літературні («літерацькі», «письмо для словесності» тощо) або ж у поєднанні з іншими тематичними напрямками. Типологічне вивчення корпусу літературної преси дає змогу докладно зрозуміти історико-журналістський процес 1848–1870 років, про які ведемо мову, охарактеризувати особливості творення спеціалізованої преси, що не лише ознайомлювала читацтво з літературно-художньою творчістю письменників (нині відомих та маловідомих), а й виформовувала інтерес аудиторії до літературного й національного руху загалом, спонукала до процесу читання, розвивала, плекала естетичні смаки.

Аналіз досліджень. Літературна преса вказаних років упродовж багатьох десятиліть привертала увагу науковців, у працях яких знаходимо різні підходи до її вивчен-

ня, характеристики, оцінювання. Найбільш читані нині дослідниками знакові для історії української журналістики та літератури – часописи «Зоря Галицька», «Вечерниці», «Мета», «Нива», «Русалка» тощо. Зокрема, в історико-бібліографічному дослідженні «Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.» НДІ пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника подано розлогу бібліографічну інформацію про кожне з цих видань [9]. Докладно про процес започаткування і розвитку літературних пресодруків, особливості їхнього функціонування, про редакційну політику і творчий ресурс вели мову І. Франко, І. Брик, А. Животко, С. Єфремов, О. Терлецький. Нині ці часописи також перебувають у полі дослідницької уваги Є. Нахліка, І. Райківського, О. Середи, О. Сухого та інших науковців згідно з основними напрямками їхніх досліджень – пресознавчими, літературознавчими, культурологічними, історичними тощо. У цьому контексті важливою є також праця М. Нечиталюка, видана ще 2002 р. і до сьогодні актуальна в навчальному процесі ЗВО, – хрестоматія «Українська преса», другий том якої присвячено пресі Галичини 1860-х років. Ведучи мову про спорідненість літератури і журналістики, дослідниця М. Комариця відзначала, що преса минулого була «дзеркалом і рушієм суспільно-політичного й культурного життя українців», а нині залишається загалом «най-

багатшим джерелом дослідження літературного процесу» [2, с. 35].

Мета статті полягає у тому, щоб на основі узагальнення результатів аналізу визначити основні тематико-типологічні моделі літературної преси галицького українства у перше двадцятиліття становлення й розвитку журналістики в краї, охарактеризувати її диференційні риси, а також з'ясувати визначальні журналістські підходи й засадничі принципи щодо формування змісту пресодруків, основним завданням яких було впливати на розвиток національної світоглядності українського читацтва.

Виклад основного матеріалу.

Становлення галицької літературної преси відбувалося у той складний час революції 1848–1849 років, коли, як відзначив О. Терлецький, «всі сили пішли на справи політичні» [8, с. 16]. Причини, що дають упевненість означати цей історичний час важким для пресовидавничої справи українства, докладно вияснені у працях А. Животка, М. Романюка, М. Нечиталюка та інших знаних дослідників історії журналістики.

Загалом упродовж 1848–1870 років було започатковано й функціонувало 53 різнотипних часописи. До корпусу літературної преси вказаного періоду належало, за нашими підрахунками, 16 видань, різних за функціональним призначенням, змістовим наповненням, конкретними завданнями та можливістю

їхньої реалізації, творчим ресурсом. За тематико-типологічними ознаками вирізняє чотири групи часописів: суто літературні, літературно-наукові, літературно-політичні, політематичні (універсальні), основним змістовим опертям яких була творчість українських і зарубіжних письменників. До слова, дослідники мають сьогодні до диспозиції чимало архівних документів, зокрема редакційне й приватне листування, що підтверджують нелегкі пошуки оптимальної тематико-типологічної моделі літературного пресодруку.

У вказані роки було здійснено спробу організувати видавання чотирьох суто літературних, за задумом засновників, часописів, які спеціалізувалися б на літературній (різножанрові художні твори) і літературознавчій тематиці, а також і на пов'язаному з цією тематикою інформаційному компоненті, що фіксував різноаспектну актуальну літературну подієвість. Це, зокрема, «Вечерниці» (1862–1863, ред.: Ф. Заревич, В. Шашкевич; тижневик), «Галичанинъ» (1862–1863, ред.: Я. Головацький, Б. Дідицький; кварталник), «Русалка» (1866, ред. В. Шашкевич, тижневик), «Литературная прилога для целорочныхъ пренумерантовъ "Слова"» (1867–1868, ред. Б. Дідицький, кварталник).

Серед тих видань, що були марковані «літературністю», і тих, що не мали опорного підзаголовкового означення, однак фіксували в інавгураційних статтях спеціаль-

ні завдання, які підтверджували думку про літературу як важливий чинник формування світоглядності аудиторії, першість належить часопису «Вечерниці». Цей часопис був, як відзначав І. Франко, «першим виразним осередком народовецького руху в Галичині з виразним українофільським відтінком» [10, с. 163]. Ідея видавання літературного пресодруку належала Є. Згарському, Ф. Заревичу, К. Климковичу та В. Шашкевичу, які разом із Д. Тянкевичем створили «перший зав'язок русько-українського общества, першу руську укр[аїнську] громадку» [1, с. 21]. Націлившись реалізувати «чисто літературній» пресовий проєкт народною мовою, редакція у «Слові до земляків» (1863, ч. 17) наголошувала, що орієнтувалася передовсім на аудиторію, яка складалася з «того круга людей, що сами літературу любять або нею займаються».

Основні відділи часопису: «Поезії», «Повісті і оповідання», «Розправи і споминки історичні. Відповіді і критики» відповідали програмі, заявленій у повідомленні дирекції поліції від редактора Ф. Заревича (9.10.1862) про наміри видавати «Вечерниці» [4, арк. 117]. Однак зміст часопису жанрово і тематично структуровано не було, за винятком інформаційних рубрик – «Літературні вісти», «Всячина», «Переписка», «Від редакції», що подавали зазвичай на завершення числа.

Налагоджена комунікація з авторами, уважний відбір матеріа-

лів до друку і головно впевненість редакційної молоді у своїх силах й умінні свідчила про формування добротного продукту журнального типу. Твори Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, М. Костомарова, Марка Вовчка, «наших підкарпатських письменників» сприяли залученню до кола читачів молодь, яка активно спілкувалася з редакцією, відзначаючи ретельно дібрані матеріали та висловлюючи свої погляди на зміст літературного пресодруку: «...письмо літерацьке, маленьке правда, але розумне та поучаюче. "Вечерниці" розбудили нашу галицьку Україну до нового життя, до праці. Лічби исповідуючих народню идею значно збільшало» [5, арк. 535]. Однак складнощі з передплатою, непорозуміння з поштою щодо надсилання примірників передплатникам, а також негативна щодо збільшення накладу часопису практика придбання одного примірника в складчину учнівським (гімназійним) гуртом, що налічував інколи й до десятка осіб, не лише не дали можливості стабілізувати, оптимізувати і вдосконалювати процес виходу часопису – без боргів, без фінансових несподіванок та інших організаційних клопотів редакції, а й призвели до закриття актуального для читацтва видання.

Ідея формування змісту літературного квартальника «Галичанинъ» суттєво не відрізнялася від концепту паралельно видаваних «Вечерниць». На сторінках цього пресодруку (видавці визначали його як збірник, однак типологічні

й типоформувальні атрибути дають змогу схарактеризувати цей тип видання як журнал) зафіксовано чималу кількість творів буковинських, галицьких, закарпатських, наддніпрянських письменників. Лише декілька статей присвячено історичній проблематиці, хоча в планах редакторів цього літературного видання було вміщення наукових матеріалів широкого тематичного спектра, зокрема з історії літератури та мовознавства.

В. Шашкевич відзначав, що наприкінці 1865 р., після занепаду низки науково-літературних видань, його «спонукано видавати» ще один часопис літературної тематики – «Русалку» [1, с. 26]. У програмі, зафіксованій у поданні до дирекції поліції задля отримання дозволу на випуск видання, були окреслені такі тематико-жанрові позиції: художні твори (повісті, драми, оповідання, народні казки та пісні, поезії); матеріали з історії, мовознавства, літературознавства, педагогіки, природничих наук, біографістики («з історії руської життєписи мужей славних»); мандрівні нариси, театральні огляди, а також «критика важніших діл літератури руської, а чужих, якщо вони певним чином відноситимуться до Русі», бібліографія «славянська а особливо руська» інформаційно-літературний відділ (дописи, «всячина», вісті, історичний календар). У поданні відзначено, що В. Шашкевич володів усім фаховим арсеналом редактора літературного часопису, набутим під час праці в часописі

«Вечерниці» [4, арк. 103]. До літературно-художнього змісту «Русалки» поступово вводився науково-популярний компонент, завдяки якому редакція намагалася розширити читацьку адресність, залучити до процесу читання аудиторію, що прагнула розвиватися, отримуючи знання з різних царин науки.

«Русалка», як і «Вечерниці», викликала жваве зацікавлення аудиторії. Зокрема, науково-пізнавальні цілі, які редакція вважала головними, підтримали тернопільські «молодші брати» – В. Барвінський, О. Барвінський, М. Темницький, Л. Авдикович, В. Мандичевський, В. Ганкевич та інші. 29 грудня 1865 р. в адресованому В. Шашкевичу листі вони відзначали, що редакція «Русалки» має виконати важливе завдання «просвіти нашого темного люду, за котрой то колись тяжко будемо перед Богом відвічати, як неповедемо ми ёго простою дорогою», а також намагатися «відзиськати на новодовір'я, котре через видаваня тамтих часописей («Вечерниці», «Нива», «Мета». – Л. С.) утратилисьмо, до того ще розбудити спячих, а нейтральних на нашу сторону перетягнути» [5, арк. 536 зв.].

Незважаючи на заявлену широку тематику, часопис усе-таки не подолав межі літературного формату. Однак на його закриття вплинули не проблеми, пов'язані з формуванням змісту. «До упадку "Русалки"... причинились інтриги недосвідчених деяких молодців злої волі, мені так обридла всяка спілка із ними,

що я відтягнув ся зовсім від публичного життя» – відзначав в автобіографії редактор [1, с. 26]. До слова, І. Франко високо оцінив творчі й фахові якості В. Шашкевича, наголошуючи, що він володів винятковим літературним чуттям, яке сприяло формуванню якісного змісту часопису [10, с.]. Цю саму думку підтверджував і М. Возняк, відзначаючи, що непоборні «життєві обставини не дали спромоги розвинути таланти» письменника, журналіста, редактора [2, с. 6].

Організація змісту квартальника «Литературная прилога для целорочныхъ пренумерантовъ «Слова» майже не відрізнялася від «Галичанина». Однак опубліковані у цьому виданні художні твори підтверджували головно сповідувані русофільські орієнтири редактора Б. Дідицького.

Провести розмежувальну лінію між суто літературними й літературно-науковими часописами загалом доволі складно, адже їхні редакції повною мірою використовували синергетичні й синкретичні підходи до формування змісту кожного з чисел. Однак отриманий пресо-видавничий досвід, до організаційно-журналістських практик якого долучалися й критичні коментарі, вміщені в українських і польських пресодруках, а також вимогливі зауваги й репліки пильних читачів, висловлені в редакційному й приватному листуванні, помітно позначилися на формуванні редакційного портфеля, уважному доборі авторів, на вдосконаленні темати-

ки змісту новостворюваних видань. Тематико-типологічний і жанровий образ часописів, які намагалися не лише виконувати просвітницьку, виховну, естетичну функції, а й надавати читачам «поважну наукову лектуру», зазнавав позитивних змін, зростала відповідальність редакції за якість подання наукового знання.

До групи літературно-наукових часописів, що підтверджувала назва або ж редакційне підкреслення у підзаголовкових даних, належало сім часописів: «Пчола» (1849, ред. І. Гушалевиц, тижневик), «Науковий сборникъ» (1865–1873, 1885–1890, 1896–1897, 1901–1902, 1904–1906, 1930, 1934 (ведемо мову про перший період функціонування: 1865–1873); вид. Галицько-руська Матиця, кварталник), «Нива» (1865, ред. К. Горбаль, декадник), «Сіою» (1866–1867, ред. П. Свенціцький, кварталник), «Галичанинъ» (1867–1870, ред. Б. Дідицький, кварталник), «Боянъ» (1867, ред. С. Гучковський, тижневик), «Правда» (1867–1870, 1872–1880, 1884, 1888–1898; ред. (у 1867–1870): Л. Лукашевиц, І. Микита, Н. Вахнянин, декадник).

Основні завдання, які визначав редактор «Пчоли» в оголошенні про видавання часопису (1849, ч. 1), – «гідно виступити в світі письменництва» і, поборовши «невідвагу», публікувати літературні здобутки («сокровища») задля демонстрації своїх творчих можливостей серед інших «розвиваючих ся братніх народів». «Пчолу» сформовано за типом альманаху,

де поряд із літературними творами І. Гушалевича, Б. Дідицького, І. Наумовича, А. Могильницького вміщено низку науково-популярних матеріалів здебільшого історичної проблематики. Редакція «Пчоли» позиціонувала своє видання як літературне, однак за корпусом змістових і жанрових параметрів вона все ж належить до літературно-наукового типу. Отже, це видання і стало першим літературно-науковим часописом галицького українства.

«Науковий збірник» – опорний пресодрук Галицько-руської Матиці – впродовж перших чотирьох років виходу містив обсягову «Літературну частину», яка складалася переважно з публікацій історичної, етнографічної, бібліографічної, літературознавчої тематики. Від 1869 р. назву часопису змінено на «Літературний збірник», що підкреслювало прагнення видавців віддати перевагу літературним творам та спростити виклад наукових публікацій для залучення до читання широких «читацьких мас». Проте аудиторія продовжувала нарікати на надто академічний виклад публікацій наукової тематики. Такі самі претензії висловлювалися й щодо вибору художніх творів, акцентовано відсутність у них «живого чуття, здорової гадки, артистичного смаку», на що, зокрема, звертав увагу журналіст Онисим (псевд. В. Навроцького) в опублікованому в «Правді» (1870, ч. 2) «Огляді літературному».

Композиційно незмінною від «Вечерниць» залишалася «науко-

во-літерацька часопись “Нива”», хоча згідно з оголошеною програмою у цьому проєкті задекларовано значне розширення тематики: літературні твори, наукові публікації (історія, географія, етнографія Русі, педагогіка, літературознавство, загальна географія, народознавство – «чужі народи», природознавство, фізика та ін.), бібліографічні матеріали. До слова, ця концепція змістового наповнення повторювала більшість пунктів не виконаної програми літературної «Русалки». У «Слові редакції» (1865, ч. 1) пояснено читачам намагання творити часопис не тільки як «орган письменського розвою», а й «наше слово перенести в незнане йому досі поле наукове». Незважаючи на ці прагнення й докладені зусилля, читачі доволі прохолодно сприйняли «Ниву», пояснюючи, «що те письмо из всіх, що досі на нашій родимій ниві появлялись, було найменше корисне, так через своє дуже мертво сухе необ’єктивне редагування, як и через свій прескорий упадок, що було наслідком власне такого редагування» [5, арк. 535 зв.].

І. Франко зауважував, що «інтересним співробітником “Ниви” виявився зразу Павло Свій» [10, с. 167] – Павлин Свенціцький. Наступного після завершення «Ниви» року він заснував «pismo zbiorowe, poświęcone rzeczom ludowym ukraińsko-ruskim» «Siolo», що було орієнтовано передовсім на формування знань про літературний рух українства загалом, популяризацію творчості українських

письменників у польському й українському читацькому середовищі. Композиційно та жанрово часопис не відрізнявся від інших літературно-наукових видань цього двадцятиліття, його зміст формувався за такими самими, не виокремленими структурно, відділами – літературним, науковим, публіцистичним. Українськомовні художні твори подавано в оригіналі латинкою. Такий підхід до публікацій виконував подвійну функцію – ознайомлення з кращими зразками української літератури не тільки польськомовних, а й українськомовних читачів, які послуговувалися в українському письмі латинкою внаслідок навчання у польських школах.

1867 рік в історії української журналістики позначився виходом у світ одразу трьох літературно-наукових проєктів – «Боянь», «Галичанинь», «Правда». Пресові «трабанти» газети «Слово», яку видавав русофільський творчий гурт, «Боянь» та «Галичанинь» визначали своїм завданням популяризацію художніх творів українських, німецьких, російських письменників, а також наукових матеріалів, присвячених історичній, етнографічній, літературознавчій проблематиці.

У листі до Д. Тянячкєвича В. Барвінський характеризував ці роки пресовидавничого літературно-наукового інтенсиву як «велику годину праці – тяжкої, трудної», коли потрібно було «боротися не то з чужинцями, але и з рідними братами – перевертнями-ворогами» [3, арк. 215]. Серед часописів цієї групи

концептуально й композиційно відрізняється часопис «Правда» (вести-мемо мову тільки про перший етап становлення й розвитку, оскільки від 1872 р. тематико-типологічний образ видання через суспільно-політичні обставини тогочасся зазнав суттєвих змін).

Основні завдання, задля виконання яких виникла «необходима і нагляча потреба» заснування «Правди» як «органа для дальшого розвою чисто – народнєї літератури нашої українсько-руської, для побудження науки и знання історії нашого народа и для лучшого пізнання єго теперішности», зафіксовані в редакційному «Запрошенні до передплати» (1867, ч. 1). Важливо, що редакція вирішила взяти до уваги з прицілом на перспективну аудиторію заклики до молоді середньої та вищої школи, яка виростала з рамців навчальних програм. Саме так мотивовано вибір літературно-наукового напрямку для часопису, при цьому також враховано думку О. Партицького, який наголошував, що «треба тільки упором ити и не бавитися у жадну химерну политику» [3, арк. 209].

Молода громада, яка об'єдналася задля створення нового часопису, намагалася знайти якнайкращу форму літературно-наукового видання, вийти за межі набутої в попередні роки традиції творення літературного пресодруку у вигляді альманаху, виформувані нові жанрові патерни, однак при цьому використати вповні й досвід старшого покоління. Одним із яскра-

вих підтверджень цього творчого пошуку є лист до О. Барвінського від О. Партицького, який, зокрема, відзначав, що «треба доконче, щоб наша мизерня літературня раз закінчилась» [3, арк. 209]. Завдяки співпраці залучених до видання Є. Згарського, О. Партицького, К. Сушкевича, братів Олександра, Осипа, Володимира Барвінських часопис поступово виформовувався в солідний пресодрук, що став помітним явищем у пресовидавничому рухові українства загалом.

Епістолярний інтерактив читацької аудиторії з редакцією провадився у традиційному векторі – від позитивного сприйняття змістового наповнення (художніх творів, науково-популярних матеріалів, літературно-інформаційної частини) та особливостей верстання до категоричного їх заперечення. Однак основою цього спілкування все-таки було розуміння творення тематико-типологічного образу часопису, що мав би «розбудити бодай крихітку того заспалого духа нашого... щоб і нам позаді всіх не лишитись» [3, арк. 202].

Поза лаштунками часопису залишилися зусилля співробітників щодо збору потрібних матеріалів до друку, щільна комунікація з авторами, публікації яких для підтримання образу літературно-наукового видання були вкрай потрібними, переживання через фінансові проблеми. Адже, як відзначав В. Білінський, звертаючись листовно до О. Барвінського 26 листопада 1869 р., «слиб упала "Правда" упа-

лаб и наша честь и слава...» [3, арк. 286].

До третьої – літературно-політичної – групи у вказаний період належав лише часопис «Мета» (1863–1865, ред. К. Климкович, місячник, двотижневик) – концептуально новий тип літературного видання, в якому поряд із літературною частиною рівноправно розвивався і політичний контент. Лише в наступні роки поєднання таких тематичних осей стане звичним для багатьох видань, зокрема, як уже відзначалося, літературно-наукової «Правди».

Запропонувати читачам матеріали «двоякої гряді» – літературні і політичні – наважився в окреслене двадцятиліття К. Климкович, досвідчений, талановитий публіцист, добрий організатор, який згуртував навколо свого пресового дітища добірне народовське товариство. До кола осіб, «котрі сходилися і нараджувалися, що і як має бути поміщене в "Меті"», належали, крім редактора, Д. Тяничкевич, К. Сушкевич, Л. Лукашевич, О. Іскрицький, К. Горбаль, Л. Лопатинський, В. Гутовський, Т. Ревакович, інженер Барановський [6, с. 273].

У презентаційній статті кожного новостворюваного видання редакція традиційно окреслювала свої цільові прагнення і видавничу програму. Літературні часописи подавали розлогі тематичні прогнози, які зазвичай не виконували вповні або ж тільки частково, звісно, за винятком опорної частини видання – літературної. Зміст кожного числа «Меті» викликав у середовищі мо-

лодіжної аудиторії завзяті дискусії – «душа росла, твар паліла» – щодо розуміння цілей і завдань часопису. Зокрема, самбірських гімназистів, які належали до активного читацького кола, не влаштовував формат літературного, хоча й з політичним змістом, «письма»: «Самі поезії, самі політичні, неясні мрії, самі закордонські трелі. Хай напишуть, що, як “Галичанин”, з історії, філософії!» – писав В. Стебельський К. Климковичу 7 січня 1863 р. [3, арк. 44–45]. (П’ятнадцятирічний автор листа пропонував редакції («з любові к Вашій ідеї») надсилати матеріали з «естетики і метафізики», підкреслюючи свою обізнаність із працями «одличніших писаків німецьких».)

Незважаючи на докладені зусилля й намагання редакції, «Мета» «не дала для літератури нічого цінного», – відзначав І. Франко (10, с. 166–167). Однак про такий вислід видавничих зусиль попереджав Д. Тянячкевича ще в перші місяці виходу часопису А. Січинський (псевд. Воля): «Мета яко журнал чисто політичний не утримається і лучшеб було щоб стала чисто літературнєю А коли доконче її політичнєю бути хай прийме инчого редактора. Зимної тільки троха крови...», натякаючи на запальні риси характеру К. Климковича [3, арк. 160].

1943 р. журналіст і громадський діяч М. Семчишин, ведучи мову про складний 95-річний шлях української преси, наголошував, що «літературно-політичний віс-

ник, редагований Ксенофонтом Климковичем п. з. “Мета” творив уже поважний на ті часи крок уперед у розвитку нашої преси» [7]. Додамо, що цьому сприяли тематичний і жанровий синкретизм, продуманість структурних компонентів, а ще аналітична рубрика «Ровесна літопись», яку провадив переважно сам редактор.

До групи політематичних (універсальних) часописів, які пропонували читачам, крім літературної, соціальної, політичної, церковної, господарської тематики, що було не лише зазначено в підзаголовках, а й підтверджено змістом, належать: «Зоря Галицка» (1848–1857, ред.: А. Павенцький, М. Коссак, І. Гушалевиц, Б. Дідицький, С. Шехович, М. Савчинський; тижневик, півтижневик), «Семейная Библиотека» (1855–1856, вид. і ред. С. Шехович, двотижневик), «Письмо до громады» (1863–1865, 1867–1868, ред. С. Шехович, тижневик, двотижневик), «Голось народный» (1865–1868, ред. М. Білоус, двотижневик). Зорієнтовані на прагнення згуртувати навколо себе не тільки письменництво, а й загалом широкі читацькі кола, редакції цих часописів намагалися розширювати змістові орієнтири згідно з актуальними запитам аудиторії. Зрозумілим був і сам мотив вибору редакції такого видання, яке докладало зусиль, щоб стати своєрідним літописом життя українського соціуму: тематика «все про все» давала змогу отримати і втримати надійного

читача, а отже, у певний спосіб спрогнозувати і стабілізувати своє позиціонування на інформаційному ринку.

Відлік функціонування політематичних часописів із виразним зміщенням до «словесності» розпочинаємо від «Зорі Галицької». Драматизм першої в історії української журналістики українськомовної газети полягав у її залежності від суспільно-політичних складнощів, що впливали на вимушену зміну типологічної моделі видання – тематичних напрямів, змістових пріоритетів, періодичності тощо. «Письмо повременное для справ народных, политических, и церковных, словесности и хозяйства сельского» (1849–1850), «Письмо повременное для справ народных, политических, и церковных и словесности» (1851–1852) – так підтверджувано в підзаголовкових даних плановану тематичну сферу. 1853 року, внаслідок суспільно-політичних обставин, газета «зійшла» на цілком відмінний від початкового напрям – «литературное, общепольное и забавное чтение». «Невдачі в політичних змаганнях руських патріотів швидко підкосили їх, вони відбилися і на письменниках що вдаривши з разу в сьвіжі та здорові струни надії і громадської праці закінчили пісню виразом смутку, розчарованя, і знеохоти, а врешті замовкли» [8, с. 32]. Розпочавшись як видання із чітко вираженим народним обличчям та стійкими політичними пріоритетами, газета під впливом кооптованих до редакцій-

ного колективу старанних діячів русофільського спрямування пасивно рухалася до «невизначеного» змісту, в якому не залишилося жодних тематичних павітей, крім літературної (однак уже, наприклад, без актуальної віршованої публіцистики) та господарської.

У час спаду читацького інтересу до «Зорі Галицької» над створенням часопису універсального напрямку «Семейная Библиотека» завзявся трудитися С. Шехович, який мав на меті інформувати про літературні, суспільні, політичні події, популяризуючи при цьому кращі, на його думку, зразки письменницького продукту. Однак відібрана редактором «приватна колекція» творів залишилася непривабливою для найбільш охочої до читання молодіжної аудиторії. «Семейная Библиотека» припинилася, проте пресотворчі амбіції її редактора реалізувалися згодом у новому проєкті. Тематична універсальність зініційованого ним «Письма до громады» полягала у формуванні літературного, суспільного, політичного, господарського педагогічного, правничого змісту, однак перевага віддавалася все-таки літературній продукції, зокрема «повісткам писателей украинских». Просвітницькі, розвивальні, а також «подвиговальні» цілі, що стосувалися передовсім сприяння політичного розвитку «простого народу», було названо основними для видавання часопису. У зверненні редактора «До всечесного духовенства і почтенних учителей народных» (1864, ч. 1) С. Шехович розкривав

свій «партикулярний» інтерес – стати впливовим, потрібним виданням для потенційної аудиторії задля «плекання її чеснот».

У підзаголовку газети «Голось народный» зазначено: «часопись літературно-политична с прилученьем части господарской». Однак у зверненні до читачів видавець і редактор М. Білоус наголошував, що до цих тематичних пластів необхідно долучити релігійну, культурну, історичну тематику. Він підтверджував також свою готовність розширити новинну частину газети задля інформування про політичні, економічні, культурні події на Покутті (нагадаємо, газета виходила у м. Коломиї), подавати «вісточки касательно нашей дорогой Руси», закликаючи читачів підтримати розвиток видання не тільки передплатою, а й власними різножанровими матеріалами, назвавши при цьому найбільш потрібні – повісті, вірші, «розправи, уваги», дописи, новинки (1865, ч. 5).

Відзначаючи загалом значний поступ «словесності руської», Ф. Білоус акцентував, що значна кількість суттєвих проблем у соціальній та політичній сфері не давали можливості вповні розкрити свій талант творчим особистостям із провінції. Тож газета позиціонувала себе передовсім трибуною для популяризації регіонального письменництва. «Коломийські народолюбці», що причинилися до творення видан-

ня, намагалися сприяти розвитку просвіти й духовного піднесення «нашого народа и народности» на Покутті.

Різновекторне тематичне на-шарування змісту політематичних пресодруків вказаного періоду не давало можливості реалізувати вповні основний редакційний функціонал, оскільки розпорошувало увагу аудиторії, що через суспільно-політичні обставини тільки-но звикала до читання газети рідною мовою. Усе це, звісно, значно ускладнювало пошук найбільш прийняттого журналістського курсу на шляху до формування у читачів світоглядних і моральних засад засобами літератури.

Висновки. Майже третину від усієї видаваної у 1848–1870-х роках української пресової продукції у Галичині становили літературні пресодруки. Вивчення змісту цього корпусу видань дало змогу виокремити чотири тематико-типологічні групи: суто літературні, літературно-наукові, літературно-політичні, політематичні (універсальні) з основним опертям на літературний контент. З'ясуванню належності видань до означених груп значно сприяли, крім, звісно, самого змісту, їхні підзаголовкові дані, в яких закріплювався редакційний вибір конкретних тематичних сфер. Цей посил давав змогу потенційним читачам, що прагнули задовольнити інформаційні, просвітницькі, літературно-художні, релаксаційні («забава»), пізнавальні, естетичні

запити, швидко зорієнтуватися у змістовій специфіці того чи іншого видання. Загалом, на змісті кожного з літературних часописів суттєво позначалися журналістські цілі й завдання їхніх видавців і редакторів, що належали до різних суспільно-політичних течій – українофілів та русофілів.

Літературна преса мала на меті збагачувати знання аудиторії про загальнолюдські цінності культури, формувати естетичні смаки масового читача, ознайомлювати з новими талановитими іменами. Спільними рисами цих видань були намагання їхніх організаторів створити тематико-типологічну модель видання, оптимальну для комунікативного порозуміння з аудиторією. Основним чинником досягнення журналістських цілей обрано літературний компонент, що відігравав найважливішу роль при виборі читачами «свого» видання. Більшість літературних часописів належали до кластеру регіональної – місцевої преси і за місцем видавання, і за інформаційною географією, за змістовими межами аналітико-публіцистичних матеріалів, присвячених літературі. У наступні періоди розвитку української преси відбулися суттєві зміни у виборі тематико-типологічних форм літературних видань, однак при цьому було достатньо враховано досвід видавання літературної преси 1848–1870-х років.

Список використаних джерел

1. Возняк М. Недрукована автобіографія Володимира Шашкевича. Львів, 1911. 29 с.
2. Комариця М. Українська «католицька критика»: феномен 20-30-х рр. XX ст. Львів, 2007. 328 с.
3. ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. 1 (НТШ), оп. 1, спр. 560: Листування Д. Тянячкевича. 365 арк.
4. ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукописів: Ф. 2 (Народний Дім), оп. 2, спр. 4: Дирекція поліції у Львові, 1856–1868. 130 арк.
5. ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. 2 (Народний Дім), оп. 2, спр. 175: Матеріали особистого архіву В. Шашкевича. 611 арк.
6. Ревакович Т. З переписки письменників 1860-тих років в Галичині. *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка*. 1914. Т. 117-118. С. 269-286.
7. Семчишин М. 95 років української преси в Галичині (1848–1943). *Наші дні*. 1943. Ч. 5.
8. Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848–1865 рр. на тлі тогочасних суспільно-політичних змагань галицько-руської інтелігенції. Львів, 1903. 146 с.
9. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. Т. 1: 1812–1890 рр. Львів, 2007. 560 с.
10. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Львів, 1910. 444 с.

References

1. Vozniak M. Nedrukovana avtobiohrafia Volodymyra Shashkevycha. Lviv, 1911. 29 s.
2. Komarytsia M. Ukrain'ska katolytska krytyka: fenomen 20–30-kh rr. XX st. Lviv, 2007. 328 s.
3. LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. Rukopysiv. F. 1 (NTSh). Op. 1. spr. 560: Lystuvannia D. Taniachkevycha. 365 ark.
4. LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. Rukopysiv: F. 2 (Narodnyi Dim). Op. 2. spr. 4: Dyrekt-siia politsii u Lvovi. 1856–1868. 130 ark.

5. LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. Rukopysiv. F. 2 (Narodnyi dim). Op.2, spr. 175: Materialy osobystoho arkhivu V. Shashkevycha. 611 ark.
6. Revakovich T. Z perepysky pysmennykiv 1860-tykh rokiv v Halychyni. *Zapysky NTSh*. Lviv, 1914. Vol. 117-118. s. 269-286.
7. Semchyshyn M. 95 rokiv ukrainskoyi presy v Halychyni (1848–1943). *Nashi dni*. 1943. Ch. 5.
8. Terletskyi O. Halytsko-ruske pysmenstvo 1848–1865 rr. na tli tohochasnykh suspilno-politychnykh zmahan halytsko-ruskoï inteligentsii. Lviv, 1903. 146 s.
9. Ukrainska presa v Ukraini ta sviti XIX–XX st. T. 1: 1812–1890. Lviv, 2007. 560 s.
10. Franko I. Narys istorii ukrainsko-ruskoï literatury do 1890 r. Lviv, 1910. 444 s.